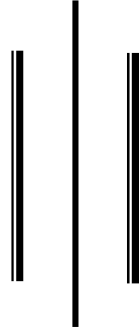
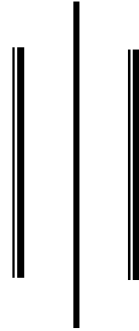

समालोचक राममणि रिसाल

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

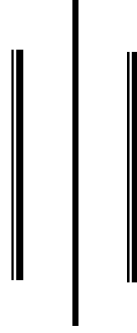
नारदप्रसाद दवाडी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६४

समालोचक राममणि रिसाल

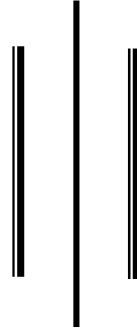
— नारदप्रसाद दवाडी (२०६४)

समालोचक राममणि रिसाल

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
नारदप्रसाद दवाडी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६४

शोध-निर्देशक: केशव सुवेदी

शोध-निर्देशकको मन्तव्य

‘समालोचक राममणि रिसाल’ शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र नेपाली एम.ए. दोस्रो वर्षका छात्र श्री नारदप्रसाद दवाडीले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको शोधकार्यसँग सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....

केशव सुवेदी

(सह-प्राध्यापक)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति: २०६४ भदौ ५ गते

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसकी छात्र नारदप्रसाद दवाडीले नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.) नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको समालोचक राममणि रिसाल नामक शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	प्रा. घनश्याम उपाध्याय (विभागीय प्रमुख)	.....
२.	सह-प्रा. केशव सुवेदी (शोधनिर्देशक)	.....
३.	पारस भण्डारी (बाह्य परीक्षक)	.....
४.	.....	.....

मिति: २०६४/०५/

कृतज्ञता-ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले श्रद्धेय गुरू श्री केशव सुवेदीको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । प्रस्तुत शोधपत्रको तयारीका क्रममा प्रारम्भदेखि अन्तिम क्षणसम्म आफ्नो अमूल्य समय र श्रम दिई अति महत्वपूर्ण सल्लाह र आवश्यक निर्देशन एवम् लेखन कार्यको सूक्ष्म निरीक्षण गरिदिनु हुने मेरा निर्देशक तथा श्रद्धेय गुरू श्री केशव सुवेदीप्रति म हार्दिक आभार एवम् कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधकार्यका क्रममा आफ्ना जीवनी र कृति सम्बन्धी आवश्यक जानकारी उपलब्ध गराइदिनु हुने शोधनायक श्री राममणि रिसालज्यूप्रति म कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

स्नातकोत्तर तहको अध्ययनका लागि त्रि.वि. मा प्रवेश गरेदेखि प्रस्तुत शोधपत्र तयार पारून्जेलसम्म आफ्ना विविध व्यवधानलाई छाडेर मेरो अध्ययन-लेखनमा आर्थिक तथा अन्य विविध सहयोग प्रदान गर्नुहुने मेरो पूज्य पिता श्री उमापति दवाडी र मेरो दाजु श्री इश्वरीप्रसाद दवाडीप्रति म कृतज्ञ छु । यसका साथै मलाई निरन्तर अध्ययनमा लागि रहन उत्साह प्रदान गर्नुहुने मेरो भिनाजु श्री प्रेम दाहालको गुनलाई पनि म बिर्सन सकिदैन ।

प्रस्तुत शोधकार्यले अपेक्षा गरेका आवश्यक पुस्तक, पत्रपत्रिका, शोधपत्रहरू उपलब्ध गराई अध्ययन र सामग्री सङ्कलनमा सुविधा मिलाइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय परिवारप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शोधार्थी

नारदप्रसाद दवाडी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि कीर्तिपुर

मिति: २०६४/५/

विषय-सूची

शोधनिर्देशकको मन्तव्य	(क)
स्वीकृति पत्र	(ख)
कृतज्ञता-ज्ञापन	(ग)
विषय-सूची	(घ)
सङ्केत सूची	(छ)
पहिलो परिच्छेद: शोधपरिचय	१- ९
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्या कथन	२
१.५ शोधको उद्देश्य	३
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७ शोधकार्यको औचित्य र महत्व	७
१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन	७
१.९ शोधविधि	८
१.९.१ सामग्री सङ्कलनविधि	८
१.९.२ सामग्री विश्लेषण विधि	८
१.१० शोधको अवधि	८
१.११ शोधपत्रको रूपरेखा	८
दोस्रो परिच्छेद: राममणि रिसालको जीवनी र व्यक्तित्व	१०-२५
२.१ राममणि रिसालको जीवनी	१०
२.१.१ जन्म र जन्मस्थान	१०

२.१.२	बाल्यकाल	११
२.१.३	शिक्षा-दीक्षा	१२
२.१.४	दाम्पत्य जीवन र सन्तति सुख	१४
२.१.५	बसोबास र आजीविका	१४
२.१.६	भ्रमण	१७
२.१.७	सम्मान तथा पुरस्कार	१७
२.१.८	सृजनाका लागि प्रेरणा र प्रभाव	१८
२.१.९	सृजनाको प्रारम्भ र प्रकाशनको थालनी	१९
२.१.१०	पत्रपत्रिकाको सम्पादनमा संलग्नता	२०
२.१.११	प्रकाशित पुस्तकाकार कृतिहरू	२१
२.२	राममणि रिसालको व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरू	२१
२.२.१	साहित्यिक व्यक्तित्व	२१
२.२.२	साहित्येत्तर लेखक व्यक्तित्व	२२
२.२.३	प्राध्यापक व्यक्तित्व	२२
२.२.४	प्रशासक व्यक्तित्व	२३
२.२.५	सामाजिक व्यक्तित्व	२४
२.३	राममणि रिसालको जीवनवृत्त र कृतित्वको अन्तसम्बन्ध	२४

तेस्रो परिच्छेद: नेपाली समालोचना परम्परामा राममणि रिसालको आगमन

	र उनको समालोचनायात्रा	२६-४८
३.१	नेपाली समालोचना परम्परा	२६
३.१.१	पृष्ठभूमि	२६
३.१.२	चरणविभाजन	२७
३.१.२.१	पहिलो चरण	२९
३.१.२.२	दोस्रो चरण	३२
३.१.२.३	तेस्रो चरण	३५

३.१.२.४ चौथौं चरण	३८
३.१.२.५ पाँचौ चरण	४३
३.२ नेपाली समालोचना परम्परामा राममणि रिसालको आगमन	४५
३.३ राममणि रिसालको समालोचनायात्रा	४६
चौथो परिच्छेद: राममणि रिसालका समालोचनाहरूको विश्लेषण	४९-९८
४.१ कृतिविवरण	४९
४.२ समालोचनात्मक कृतिको अध्ययनक्रम	५१
४.३ पुस्तकाकार समालोचनात्मक कृतिको अध्ययन	५१
४.३.१ 'नेपाली काव्य र कवि' को अध्ययन	५१
४.३.२ 'माध्यमिककालीन कवि बैजनाथ न्यौपाने र उनका सिर्जना' को अध्ययन	७५
४.४ पत्रपत्रिकामा प्रकाशित समालोचनात्मक लेखहरूको अध्ययन	८१
४.५ समालोचनात्मक चेत भएका निबन्धहरूको अध्ययन	८४
४.६ राममणि रिसालका समालोचकीय प्रवृत्ति	९५
पाँचौ परिच्छेद: उपसंहार तथा निष्कर्ष	९९-१०१
सन्दर्भग्रन्थ सूची	

सङ्केत सूची

वि.सं.	=	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	=	सम्पादन
पृ.	=	पृष्ठ
त्रि.वि.	=	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
रिसाल	=	राममणि रिसाल
ने.रा.प्र.प्र.	=	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
स्व.	=	स्वर्गीय
दो.सं.	=	दोस्रो संस्करण
पं.	=	पण्डित
प्र.जि.अ.	=	प्रमुख जिल्ला अधिकारी